ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDĖJIMO PRIEDAS

Nr. 262

SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

ŽALGIRIS

Jaunimui kažkodėl tik sava kalba sudėtinga

Lietuvių kalba praranda savo pozicijas tiek mokyklose, tiek universitetuose. Moksleiviai kur kas mieliau mokosi užsienio kalbų ir net jų egzaminus išlaiko geriau nei gimtosios kalbos. Kas laukia mūsų kalbos? Apie tai kalbamės su Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) pirmininke Daiva VAIŠNIENE.

Stasio Žumbio nuotr.

- Ką pastebite analizuodama studentų, mokinių rašto darbus?

- Prieš keletą metų buvo labai daug kalbėta apie šią problemą. Kalbos komisija apie ją kalbėjo turėdama galvoje valstybinių lietuvių kalbos brandos egzaminų rezultatus, kai beveik trečdalio moksleivių raštingumas - rašybos, skyrybos įgūdžiai - būdavo labai prasti.

Mes manome, kad bent jau funkcinį raštingumą mokykla turėtų išugdyti taip, kad žmogus galėtų laisvai vartoti valstybinę kalbą, kad studijuodamas ar įžengęs į darbo rinką jis dėl to neturėtų jokių problemų. Tai nėra tik Švietimo ir mokslo ministerijos ar VLKK uždavinys. Visuomenės raštingumas yra valstybės politikos uždavinys.

Vis dėlto aš esu linkusi manyti, kad mūsų moksleiviai turi pakankamai gerus pagrindus. Prieš dvejus metus, kai pradėta ši problema aptarinėti, ŠMM parengė raštingumo gerinimo priemonių planą. Galime pasidžiaugti, kad pernai lietuvių kalbos brandos egzamino rezultatai funkcinio raštingumo požiūriu buvo geresni. Be to, ir nacionalinio diktanto antras turas parodė, kad raštingumas yra geresnis. Dalyvavo daugiau žmonių ir jie padarė mažiau klaidų. Vadinasi, kalbėjimas apie šią problemą, jos akcentavimas iš tiesų yra veiksmingas.

- Tačiau kaip taip atsitiko, kad vos per vienus metus situacija pagerėjo? Ar lietuvių kalbos mokyklose imta mokyti kitaip?

- Aš manau, kad mokyklose tiesiog pradėta kreipti daugiau dėmesio į raštingumo didinimą. Reikia pasakyti, kad literatūros ir kalbos mokymas bendrojo ugdymo mokykloje yra neatskiriamas. Turime suvokti, kad literatūra yra kalbos mokytoja, o tik gerai mokėdamas kalbą gali kurti ir suvokti literatūrą. Šie dalykai tarpusavyje be galo susiję. Mes manome, kad mokytojai pradėjo į tai kreipti daugiau dėmesio.

Šiuo metu kaip tik svarstoma pagrindinio ugdymo lietuvių kalbos ir literatūros bendroji programa ir mes, VLKK atstovai, taip pat manome, kad yra be galo svarbu grįžti prie sisteminio kalbos mokymo, kuo aiškiau ir išsamiau kalbėti apie kalbos dalykus ir grįžti prie funkcinio raštingumo svarbos. Juk žmogus, baigęs mokyklą, eina į universitetą, dar vėliau jam tenka rašyti prašymą priimti į darbą. Kaip tą jis daro, kaip rašo studijų darbus, kitus dokumentus, - nuo to priklauso, kaip jis sutinkamas visuomenėje. Nuo kalbos mokėjimo priklauso jo profesinis įvaizdis. Tai be galo svarbu.

- Dėstytojai neretai skundžiasi, kad į aukštąsias įstoję jaunuoliai nemoka rašyti be klaidų. Esą skaitant jų darbus net gėda darosi. Gal priimant į universitetus, kolegijas kartelė nuleista per žemai?

- Manau, kad mes turėtume matyti visą švietimo sistemą. Nuo ikimokyklinio ugdymo, kur taip pat labai svarbūs taisyklingos kalbos pagrindai, iki universiteto, kuris turėtų ne mokyti, o reikalauti taisyklingo kalbos mokėjimo. Juk tai akademinė institucija. Kas negali įveikti akademinių reikalavimų kartelės, mano nuomone, turėtų gerokai pasistengti.

Ne universitetas turi mokyti skaityti ir rašyti. VLKK iš savo programų iš dalies finansuoja specialybės kalbos mokymą universitetuose. Mes tame matome labai didelę prasmę, nes specialybės kalba nėra siaurai suvokiama taisyklinga kalba, kalbos kultūra. Tai ta kalba, kurios prireikia specialistams. Tai dalykas, kuris turėtų išmokyti įvairių sričių specialistus kurti lietuvių kalbą, turėtų supažindinti su įrankiais, suteikti gebėjimus toliau tą kalbą plėtoti, kurti naują terminiją ir taisyklingai vartoti jau esamą. To neišvengiamai reikia. Tačiau kaip ir sakiau, ne universitetas yra ta vieta, kur reikia pradėti mokytis lietuvių kalbos. Jau baigęs bendrąją ugdymo mokyklą ir išlaikęs valstybinį lietuvių kalbos brandos egzaminą žmogus privalo turėti pagrindinius kalbos vartojimo įgūdžius. Universitetas privalo to reikalauti iš savo studentų.

- VLKK kaip tik atlieka tyrimą ir analizuoja studentų baigiamuosius darbus. Ką pastebite?

- Praėjusių metų pabaigoje pradėjome kompleksinę aukštojo mokslo kalbos būklės analizę. Kadangi VLKK remia specialybės kalbos dėstymą aukštosiose mokyklose, nuspręsta pasižiūrėti ir išanalizuoti, kaip ji yra dėstoma įvairiose studijų programose. Ar ten yra tai, ko tikimės iš būsimojo mediko, iš būsimojo informacinių technologijų specialisto. Tai viena tyrimo dalis. O kita - studentų magistro darbų kalbos taisyklingumo analizė. Ji šiuo metu dar tik įpusėjusi, todėl tikslių duomenų pateikti negaliu. Žinoma, yra visko... Kai kurie universitetai yra numatę kalbos taisyklingumo vertinimo kriterijus. Kai kurie mažina pažymius, jei kalba yra ypač netaisyklinga. Kai kuriuose universitetuose negalima gauti aukščiausio įvertinimo, jei darbas parašytas netaisyklinga kalba.

Yra ir trečioji tyrimo dalis. Juk studentai kalba taip, kaip kalbant ir rašant mato, girdi dėstytojus. Taigi taip pat atliekame aukštųjų mokyklų vadovėlių kalbos taisyklingumo tyrimą. Analizuojame, iš kokių vadovėlių specialybės dalykų, terminijos dalykų mokosi studentai. Kadangi vadovėlių tyrimas taip pat yra įpusėjęs, galima šiokias tokias tendencijas įžvelgti. Problemų tikrai yra, ypač kai kurių universitetų leidyklų problemų. Teiksime rekomendacijas Lietuvos universitetų rektorių konferencijai. Tikimės, kad bendromis jėgomis galėsime šiuos dalykus pataisyti. Tai universitetų garbės reikalas, kad jų leidžiami vadovėliai būtų aukščiausios kokybės.

VLKK yra pateikusi pasiūlymų ir Lietuvos mokslo tarybai. Ketiname pasižiūrėti mokslo daktarų disertacijas, jų kalbos taisyklingumą. Bus labai įdomu pasižiūrėti ir į tai, kiek darbų rašoma valstybine lietuvių kalba. Kodėl to reikia? Todėl, kad labai svarbu, jog lietuvių kalba išliktų ir mokslo kalba. Puikiai suprantame, kad mokslas yra globalus. Atsitinka taip, kad kai kuriose mokslo srityse moksliniai darbai jau neberašomi lietuvių kalba. Ką tai reiškia? Tai reiškia, kad lietuvių kalba jau nebeplėtojama tų sričių mokslo kalboje. Gali nutikti taip, kad iš tų sričių lietuvių kalba apskritai pasitrauks, jei neliks lietuviškos terminijos.

> Jei bus suvokiama, kad gerai mokėti savo kalbą yra ne mažesnis prestižas nei mokėti užsienio kalbą, situacija bus kitokia

Apie tai, kad iš mokslo kalbos yra stumiamos mažiau vartojamos kalbos, kalbame ne mes vieni. Dėl to yra susirūpinę ir skandinavai, vokiečiai, prancūzai. Jie taip pat jaučia, kad yra priverstos užleisti vietą anglų kalbai. Žinoma, tikrai nesakome, kad nereikėtų rašyti kitomis kalbomis. Mes kalbame apie tai, kad reikia susirūpinti, jog lietuvių kalba būtų išsaugota mokslinės terminijos požiūriu.

- Tačiau štai matome, kad vis daugiau studijų programų aukštosiose mokyklose yra dėstomos užsienio kalba. O per paskaitas dėstytojams tenka atsiprašinėti studentų, kad informacijos apie jų dėstomą dalyką daugiausia yra užsienio literatūroje...

- Neišversime gi visos reikalingos literatūros į lietuvių kalbą. To nė viena šalis ir nedaro. Puiku, kad galime ne viena, ne dviem, o trimis ar keturiomis kalbomis skaityti. Nuo to tik plečiasi mūsų akiratis. Geras lietuvių kalbos mokėjimas nereiškia, kad jūs turėtumėte nemokėti kitų kalbų. Sakoma, kad žmonės, kurie gerai moka savo gimtąją kalbą, lengviau išmoksta ir užsienio kalbą. Mes tikimės, kad toks suvokimas įsitvirtins mokyklose. Kol kas negirdėjau, kad kas nors būtų kreipęsis į Didžiąją Britaniją, į Prancūziją ar Vokietiją, sakydamas, jog per sunki rašyba, per sunki gramatika. Deja, mes taip kalbame tik apie savo gimtąją kalbą. Man dėl to labai keista... Vadinasi, kažkas yra negerai - ar nuostatos, kodėl ta kalba mums reikalinga, arba metodai, kuriais tos kalbos mes mokomės.

Manau, kad, ko gero, reikėtų daugiau kalbėti su mokiniais, kodėl lietuvių kalba yra tokia svarbi. Kodėl taisyklingai kalbėti ir rašyti yra svarbu. Jei bus suvokiama, kad gerai mokėti savo kalbą yra ne mažesnis prestižas nei mokėti užsienio kalbą, situacija bus kitokia. Tada nebūtų diskusijų, kad mokytis yra per sunku, kad per daug reikalaujama.

- Galbūt trūksta suvokimo, kad be kalbos negalime išlikti kaip tauta?

- Prieš kokius dešimt metų buvo apklausa, kuri konstatavo, kad dalis visuomenės mano, jog net ir nekalbėdami lietuviškai jie gali puikiai jaustis esą lietuviai. Ko gero, lengva taip pasakyti, kai tokioje situacijoje nesame atsidūrę. Tačiau jei būtų taip lengva be savo kalbos, nebūtų steigiama lituanistinių mokyklėlių užsienyje. Jeigu būtų taip paprasta, ko gero, airiai neinvestuotų didžiulių lėšų bandydami atkurti savo kalbą, nors jie visi kuo puikiausiai moka perspektyviausią tarptautinės komunikacijos kalbą - anglų.

Kalba yra mūsų tapatybės dalis. Kartu su mūsų gyvenimo būdu, su mūsų tradicijomis, su tapatybės suvokimu ji yra vienas iš svarbiausių valstybingumo ženklų. Prieš 25 metus vienas iš pirmųjų mūsų valstybingumo žingsnių buvo lietuvių kalbos pripažinimas valstybine kalba, jos statuso įtvirtinimas sovietinėje Lietuvoje. Tik po šio žingsnio sekė kiti etapai - Nepriklausomybės atkūrimas, Konstitucijos, kurioje įrašyta, kad lietuvių kalba yra valstybinė kalba, priėmimas. Dar vėliau - Valstybinės kalbos įstatymo priėmimas. Tai buvo labai svarbu mūsų visuomenei, o dabar reikėtų klausti, ar tai vis dar taip pat svarbu?

Kalbėjosi Rūta JUKNEVIČIŪTĖ

Ar apskritai mums reikia Konstitucinio Teismo?

Į visus svarbiausius klausimus Lietuvoje jau atsako nebe Konstitucija. Na tai kas, kad joje parašyta, jog valstybinė kalba Lietuvoje yra tik lietuvių ir tik ja rašomi asmenvardžiai? Na tai kas, kad ten parašyta, jog svarbiausius klausimus Tauta sprendžia referendumu - net pačią Konstituciją keičia? Na tai kas, kad joje įrašyta šeima yra lietuvių suprantama vienareikšmiškai - tik vyro ir moters santuoka? Visas Konstitucijos tiesas Konstitucinis Teismas išaiškina visiškai atvirkščiai. Juoda yra balta. Ir tai jau - neginčijama Konstitucinio Teismo tiesa.

Sauliaus Venckaus nuotr.

Apie tai prie ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDĖJIMO apskritojo stalo diskutavo filosofas Vytautas RUBAVIČIUS, Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signatarai Zigmas VAIŠVILA ir Bronislovas GENZELIS bei teisininkas prof. Alfonsas VAIŠVILA. Diskusiją vedė žalgirietis Gediminas JAKAVONIS.

G.JAKAVONIS: Gal Konstitucinio Teismo institucija ir reikalinga, bet iš kur mes gausime žmonių, kurie būtų savarankiški, geri teisininkai?

A.VAIŠVILA: Tokia funkcija valstybei, ypač demokratinei, teisinei, yra būtina, kad nebūtų piktnaudžiaujama įstatymų leidyboje, o suderinta su Konstitucija. Klausimas, kaip šią funkciją reikia vykdyti - ar tai turi daryti kokia atskira institucija, ar tai reikia priskirti prie jau egzistuojančių institucijų.

Pasaulyje yra keli modeliai. Dar prieš 2000-uosius, kai buvo aptarinėjama Konstitucinio Teismo kompetencija, pats siūliau, kad tokiai mažai valstybei kaip Lietuva ekonomiškai yra per brangu išlaikyti tokią sudėtingą instituciją. Siūlėme galbūt šią funkciją perduoti Aukščiausiajam Teismui.

Ekonominiu požiūriu gal ir būtų tikslinga perduoti funkciją Aukščiausiajam Teismui. Bet tokiu atveju iškils tos pačios problemos.

Aukščiausiajame Teisme, be abejo, tokius klausimus galėtų spręsti tiktai Aukščiausiojo Teismo kolegijos arba Senatas - iš visų skyrių sudaryti teisėjai. Gali būti prijungti ir iš universitetų teisininkai, kurie turi specialų įdirbį tiek konstitucinės teisės, tiek ir teisės teorijos srityje.

Pagrindinis klausimas lieka tas pats. Kaip matome, Konstitucinis Teismas kartais labai laisvai aiškina Konstituciją ir, be abejo, viršija savo įgaliojimus. Šita problema iškiltų, jei ši funkcija būtų perduodama ir Aukščiausiajam Teismui.

Jeigu reforma iš tiesų bręsta, tai kartu su ta reforma Konstitucinio Teismo įstatyme turėtų būti suformuluotos bent kelios Konstitucijos aiškinimo taisyklės, kurių negalima peržengti.

Viena iš tokių taisyklių - kad Konstitucinis Teismas (Aukščiausiasis Teismas) neturi teisės aiškinti Konstituciją taip, kad Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo galiojimas būtų pratęstas.

Taip atsitiko su savivaldybių 32 str., kai buvo pripažinta, kad jis prieštarauja Konstitucijai, bet dėl socialinio tikslingumo jis buvo pratęstas.

Kita taisyklė - Konstitucijos rašytinio teksto ir jo tekstinės prasmės negalima aiškinti taip, kad po aiškinimo Konstitucijos ginama vertybė netektų konstitucinės apsaugos ar ta apsauga būtų sumažinta. Taip atsitiko su santuokine šeima.

Pripažinus kitas šeimas, dabar santuokinė šeima darosi iracionali sąvoka. Ji siūlo siekti tų pačių rezultatų, kuriuos galima pasiekti faktiniais santykiais pripažinus šeimą ne teisine sąvoka, taigi neatliekant tų sudėtingų operacijų, kurios reikalingos santuokinei šeimai.

Skyrybų atveju atsiranda sunkumų. Kyla klausimas, ar protingas žmogus rinksis sunkesnį, ar lengvesnį kelią. Ar mes, važiuodami iš Vilniaus į Kauną, važiuosime pro Rygą, kai yra tiesus kelias?

Kitas klausimas - kas gali konstatuoti tokių taisyklių pažeidimą? Dabar mes grįžome prie vadinamosios savęs apribojimo koncepcijos, kuri buvo būdinga XIX a. pabaigoje. Tuomet ji jau buvo išsėmusi savo galimybes, nes buvo manoma, kad valstybės savivalę galima pažaboti, jei ji įpareigojama laikytis savo pačios nustatytų įstatymų.

Paaiškėjo, kad visai nebūtina savivaliauti pažeidinėjant įstatymus. Galima netinkamus įstatymus keisti sau tinkamais. Įstatymo legalizuota savivalė nustoja būti savivale ir tampa teisėta.

Tas pats yra dabar su Konstituciniu Teismu. Štai Seime Konstitucinio Teismo pirmininkas pereiškė, kad Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos ar kitas normas, turi teisę papildyti Konstituciją.

Papildyti Konstituciją vienareikšmiškai reiškia sukurti naują Konstitucijos normą arba jau egzistuojančiai normai suteikti priešingą prasmę, kaip buvo dėl mirties bausmės panaikinimo.

Iki 1998 m. mirties bausmė, įtvirtinta Baudžiamojo kodekso 104 str., teisėtai neprieštaravo Konstitucijai. Staiga po aiškinimo, nieko nepasikeičiant Konstitucijos tekste, ji įgauna priešingą reikšmę.

Štai dabar Konstitucijos 147 str. aiškiai nurodo uždarą sąrašą asmenų, kurie turi teisę siūlyti ir papildymais keisti Konstituciją. Ten yra tik du subjektai: Tauta ir Seimas, jeigu to reikalauja vienas ketvirtadalis.

Konstitucinio Teismo galias turėtų riboti Konstitucijos 5 str. antroji dalis, kuri sako, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Bet ką reiškia 147 str. ir 5 str., sprendžia pats Konstitucinis Teismas. Vadinasi, grįžtame prie tos pačios savęs apribojimo koncepcijos, kuri praktiškai neveikia.

G.JAKAVONIS: Tai politizuotas dalykas. Jeigu parašyta: dukart du - keturi, Konstitucinis Teismas gali išaiškinti, kad tai yra penki. Kaip tokie elementarūs dalykai pasidaro tokie sudėtingi, tampa politinio susidorojimo įrankiu?

B.GENZELIS: Mano supratimu, čia labai daug kas priklauso nuo žmonių. Kadangi dalyvavau šitos Konstitucijos rengime, man tekstas dėl Konstitucinio Teismo nekėlė jokių abejonių. Ir šitas teismas pirmojoje kadencijoje man nekėlė jokių abejonių, lyg ir normaliai funkcionavo.

> **Ponai keturi Seimo nariai, jums gresia baudžiamoji atsakomybė už teisės pasinaudoti referendumu blokavimą**
>
> Zigmas VAIŠVILA
> Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras

Kai atėjo E.Kūris ir ypač R.Urbaitis, tai pasidarė savivalės institucija. Dabartinis Konstitucinis Teismas imasi ką tik nori spręsti.

Jau roménai buvo perpratę: pats savo teisėju negali būti byloje.

Finansiniai dalykai yra administracinio teismo reikalas, o jie sprendžia tuos dalykus. Kiek domėjausi, niekur kitose šalyse nėra taip, kad finansinius dalykus analizuotų Konstitucinis Teismas. Čia jau absurdo viršūnė.

Konstitucinis Teismas viršija įgaliojimus dėl apkaltos ir panašiai. Konstitucijoje aiškiai pasakyta, kad Konstitucinis Teismas tik konstatuoja, ar pažeista Konstitucija, bet apkalta įsigalioja patvirtinus Seimui.

R.Paksas norėjo kandidatuoti kitai kadencijai, ir Konstitucinis

> **Mūsų politinė sistema valdžią, politinę galią yra iš visuomenės atėmusi**
>
> Vytautas RUBAVIČIUS
> Filosofas

Teismas pats, savo iniciatyva, priėjo prie išvados, kad jis nebegali kandidatuoti jokiai.

Bet tuo klausimu niekas nesikreipė į Konstitucinį Teismą. Jis pats nutaria, ima kokį nori klausimą.

Konstituciniame Teisme aš matau tas politines jėgas, bet sakys - įrodyk. Konstitucinis Teismas iš Lietuvos daro monarchistinę, totalitarinę valstybę. Visi pagal konstitucinį įstatymą yra lygūs, bet vieni yra būtent lygesni.

Sakykim, ties perėja prokuroras suvažinėjo žmogų - nieko. Jeigu tai net Semo narys - apkalta, baudžiama. Kodėl? Nes prokuroras yra globojamas tam tikrų institucijų. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad Seimas negali atleisti prokuroro, Seimas negali atleisti VSD.

Pagal šituos aiškinimus tai yra grynai stalinistinė-hitlerinė valstybė, kur tiktai fiureris arba Stalinas galėjo atleisti prokurorą ir jie jokiai kitai institucijai nebuvo pavaldūs.

Dėl arogancijos. Konstitucinio Teismo komisijos pirmininkė bandė suorganizuoti Seime tokį gražų dialogą. Mes visi, Seimo nariai, ateiname, iš Konstitucinio Teismo tik vienas ateina, pats pirmininkas R.Urbaitis. Ir kaip jis elgiasi? J.Žilys labai subtiliai pasakė, kad galbūt nereikėtų tam tikrų bylų imtis, - vis dėlto, jo įsitikinimu, tai nėra Konstitucinio Teismo prerogatyva. Tas jau pradėjo burbėti. Kai pradėjo kalbėti R.Ozolas, jam iš viso trukdė tai daryti, nutraukdavo, ne kaip koks inteligentas, bet kaip kolūkio susirinkime.

Tiesa, dar aš jo paklausiau, ar Konstitucinis Teismas turi dievišką galias. Jis suabejojo, bet pasakė: Konstitucinis Teismas gali klysti, bet jo sprendimai vis tiek privalomi.

Z.Šličytė pradėjo kalbėti apie tai, kad iš Lietuvos daroma autoritarinė valstybė. R.Urbaitis neatsisveikinęs atsistojo ir demonstratyviai išėjo. Parodė, kad jam nusispjauti į Konstitucijos rengėjus, į seimūnus. Neįsivaizduoju, kad koks nors demokratinės šalies pareigūnas galėtų būti toks arogantiškas.

Z.VAIŠVILA: Pradėsiu nuo dabartinės prezidentės politinio užsakymo - kitaip nepavadinsi - Konstituciniam Teismui, jos kreipimosi ir dėl to, kad Generalinė prokuratūra neteikia ataskaitų Seimui. Pastarasis pagal Konstituciją privalo prižiūrėti visų institucijų veiklą, atlikti parlamentinę kontrolę.

Pagal Konstituciją prokuroro nepriklausomumas yra konkretaus prokuroro konkrečioje byloje, kur jis vienas pats turi spręsti, ką daryti, ko nedaryti baudžiamojoje byloje. Bet generalinis prokuroras ir visa institucija yra administracinis organas. Kad jo vadovas neatsiskaitytų, ignoruotų parlamentinę kontrolę, yra daugiau negu juokinga. Jeigu tai nėra politinis konjunktūrinis sprendimas, - o aš manau, kad taip ir yra, - tai tada yra visiška Konstitucinio Teismo teisėjo nekompetencija.

Noriu aiškiai pasakyti: Konstitucinis Teismas reikalingas. Koks skirtumas, ar jis bus Aukščiausiojo Teismo dalis, ar kitaip, bet institucija yra reikalinga.

Pačioje Konstitucijoje ir yra mechanizmas, kaip sutramdyti savivaliaujantį Konstitucinį Teismą. Tai yra apkalta konkrečiam Konstitucinio Teismo teisėjui.

V.RUBAVIČIUS: Mūsų susiklosčiusi politinė sistema yra iš esmės nedemokratinė. Ji valdžią, politinę galią yra iš visuomenės atėmusi ir uzurpavusi. Partinės nomenklatūros sluoksnis gali žmones keisti, bet galios valdymas iš esmės nesikeičia.

Formuojasi instituciniai tos galios aptarnavimo ir kaupimo mechanizmai. Konstitucinio Teismo veikla pagrindžia tam tikras nuostatas, jas galima išrutulioti. Tai labai veiksmingas mechanizmas, kaip iš esmės galima koncentruoti galią to sluoksnio ir vpač tam tikrų institucijų rankose.

Buvo paminėta VSD, spec. tarnybos Prezidentūroje ir t.t. Matome, kaip nuosekliai šitų institucijų galia yra dauginama, pavyzdžiui, atimant galias iš Parlamento. Parlamentas darosi politiškai neveiksnus daugelyje sričių, taip pat ir įstatymų leidyboje.

Konstitucinio Teismo doktrina tikrai nėra niekur fiksuota, bet yra kuriamos prielaidos pačiai įstatymų leidimo veiklai. Konstitucinis Teismas pasiima netgi išankstines kontrolės funkcijas, kokie įstatymai turėtų būti leidžiami, atitiks ar neatitiks jie Konstitucijos.

Savaime užbėgama už akių galimoms demokratinės visuomenės raidos prespektyvoms.

Bet mūsų Parlamentas pagal Konstituciją yra Tautos atstovybė. Visų valstybių esminė nuostata yra ta, kad yra tam tikras suverenas. Tas suverenas yra Tauta, kuri vienaip ar kitaip savo galia įsteigė Konstituciją ir ant jos jau paskui lipdo įvairius įstatymus ir visą politinės sistemos rūmą.

Pats galingiausias politinis veikėjas yra Tauta, kuri ir veikia, ir savo galią įgyvendina dviem būdais. Konstitucijoje labai aiškiai pasakyta, kad yra Seimas ir yra referendumas. Referendumas - tai tiesioginės suvereno galios raiška.

1994 m. rugpjūtį pats Konstitucinis Teismas labai aiškai pasakė, kad niekas negali riboti suvereno teisės, nes referendumo metu suverenas pats tampa įstatymų leidėju, jis išleidžia įstatymą ir tos valios niekas negali riboti.

Konstitucinės doktrinos tikslas yra perimti tas suvereno galias ir jas uzurpuoti, kitaip tariant, patį suvereną padaryti politiškai neįgalų.

Vėlesni aiškinimai, ypač pastarųjų metų, rodo, kad suverenas neturi tos galios ir neturi referendumo galios, nes jis jau yra apribojamas įvairiomis sąlygomis, išlygomis ir t.t.

Visas referendumo vyksmas labai aiškiai atskleidė, kaip yra uzurpuojamos galios iš suvereno ir kaip suverenas yra suniekinamas ir murkdomas, skleidžiant įvairiausias apkalbas ir dezinformaciją.

Keisčiausia yra tai, kad ir išsilavinusi visuomenės dalis nesuvokia, jog iš jos yra atimama galia, nesvarbu, kaip jie vertintų pačius referendumo klausimus.

Gali nuėjęs minusus brėžti ir balsuoti už ką nori, bet turi turėti politinės galios kruopelytę.

Tvirtinamas visuomenės politinis neįgalumas ir politinė atskirtis. Socialinę atskirtį Konstitucinis Teismas labai aiškiai įtvirtino. Kad ir kaip plėtotųsi Lietuvos ekonomika, socialinės atskirties neįmanoma panaikinti, nes ji yra įtvirtinta kaip konstitucinė norma nustatant, kad negali būti pažeista atlyginimų proporcija.

Jeigu Konstitucinio Teismo teisėjo atlyginimas yra 10 ar 15 kartų didesnis už pašalpas, tai, norint kelti kokias nors pašalpas arba minimalų atlyginimą, reikia pirmiausia tuo pačiu procentu ir proporcija kelti ir jiems atlyginimus.

Socialinė atskirtis įtvirtinama kartu su politine atskirtimi. Pasižiūrėkime į pastarųjų metų Vokietijos Konstitucinio Teismo, kitų šalių veiklą. Ten pabrėžiamas principas, kad visa Konstitucinio Teismo veikla turi būti visuomenės intereso atstovavimas.

A.VAIŠVILA: Yra sričių, kur Seimas sąmoningai nori, kad Konstitucinis Teismas uzurpuotų tam tikrus dalykus. Pvz., dėl mirties bausmės panaikinimo. Daugelis žmonių - už mirties bausmę. Tai reiškia, kad jokia to meto Seimo sudėtis nedrįso rizikuoti savo likimu ir panaikinti mirties bausmę. O Seimui priklausė tai priimti, nes mirties bausmės panaikinimas yra ne teisingumo, o gailestingumo problema.

Pagal mūsų Konstituciją gailestingauti gali tik du subjektai: tauta per referendumą ir Seimas. 19 punktas skelbia, kad Seimas turi teisę priimti amnestijos aktus. Priimti amnestijos aktą reiškia gailestingauti, tai reiškia atleisti žmogų nuo bausmės.

Konstitucinis Teismas, manau, dėl kompetencijos stokos ėmėsi šitą bylą nagrinėti. Ir dėl to jis buvo priverstas iškreipti visą teisės sampratą. Teisė pasidaro nepriklausoma nuo pareigos, teismas panaikino ribą tarp teisės ir privilegijos. Vadinasi, teisę galima turėti be pareigos. Jeigu be pareigos, tuomet prasideda sumaištis. Tuomet jau galima nežinoti, kiek galima plėsti savo kompetenciją.

Manyčiau, šita savivalė prasidėjo nuo 1998 m. gruodžio 9 d., kai buvo sprendžiama dėl mirties bausmės panaikinimo. Kai niekas neprieštaravo, tada pasirodė, kad Konstitucinis Teismas ne tik nėra suvaržytas konstitucinių normų. Jis konceptualiai nėra suvaržytas, nes pats savavališkai kuria, kas yra teisė, ir tai savavališkai supranta. Teisę jis ima kaip kriterijų Konstitucijai aiškinti.

Reikia nustatyti aiškinimo taisykles. Tokias Konstitucijos ir apskritai teisės aiškinimo taisykles turi ir JAV, Jungtinė Karalystė.

Tiesa, tų taisyklių buvimas, kaip parodė Amerikos patirtis, irgi neišsprendžia problemos. Ten jau yra keletas knygų išleista apie teismų diktatą, apie teismų diktatūrą.

Pasirodo, ne parlamentai, ne tautos dabar priima politinius sprendimus, bet konstituciniai teismai, nes jie ėmėsi politinių sprendimų atitiktį Konstitucijai vertinti taip, kaip jie patys supranta tą Konstituciją. Vadinasi, yra pačios teisės sampratos monopolizavimas, iš čia seka kompetencijos neapibrėžtumas.

G.JAKAVONIS: Konstitucinio Teismo teisėjai, atrodytų, yra pačios aukščiausios kvalifikacijos. Tai ar šiuo atveju iš tikrųjų trūksta tos kompetencijos?

B.GENZELIS: Mano giliu įsitikinimu, čia ne vien kompetencija. Tai yra piliečio ir pareigūno atsakomybė už savo veiksmus. Dabar ta atsakomybė visuose sluoksniuose yra „išplauta“, pradedant nuo Seimo rinkimų. Mūsų piliečiai dar nesuvokia, kad jie yra šalies šeimininkai.

Seimas taip pat turi jausti atsakomybę. Seimas stumiamas nuo savo funkcijų, kurias pagal Konstituciją jis turi atlikti, jis laisva valia tai perduoda.

Turi būti aiški riba, ką gali analizuoti Konstitucinis Teismas ir ko negali.

Konstitucinis Teismas kol kas neatsako už absurdiškiausius nutarimus, kai elementarus teismas jau dabar pradeda atsakyti. Turi būti tam tikri saugikliai. Kitaip vieną dieną išgirsime, kad Konstitucinis Teismas nusprendė, jog prezidentas skiriamas iki gyvos galvos.

V.RUBAVIČIUS: Visuomenė visą laiką balsuoja per pusę - už konservatorius ir socialdemokratus. Ar pasikeistų mūsų politinė sistema, ar nepasikeistų? Ar tie piliečiai taip pat būtų politiškai neįgalūs, ar jie kaip nors įgautų galių?

> **Teismas panaikino ribą tarp teisės ir privilegijos. Vadinasi, teisę galima turėti be pareigos**
>
> Prof. Alfonsas VAIŠVILA
> Teisininkas

Pilietinė visuomenė šitoje partinės nomenklatūros struktūroje negali net formuotis, nes ji neturi jokios galios formuotis. Ji neturi politinės galios.

Z.VAIŠVILA: Dabar vyksta esminis susirėmimas, ar iš Tautos bus visiškai pasisavinta paskutinė teisė - teisė į referendumą. Dabar šis referendumas dėl žemės vadinamas Tautos valia. Esminis jo klausimas jau yra ne dėl žemės.

Elitas aiškiai išsigando 100 tūkst. barjero dėl referendumo iniciatyvos teisės. Žiūrėkime, kokios metamos pajėgos, kam to reikia. 1994 m. liepos 22 d. Konstitucinis Teismas aiškiai pasakė, kad referendumas negali būti varžomas jokiais dalykais. Yra absoliuti teisė keisti Konstituciją.

Jeigu valdžia sąžiningai būtų suinteresuota kuo objektyvesne tautos nuomone, tai ji pati ieškotų priemonių, kaip kuo daugiau žmonių sukviesti į referendumą. Nes kuo didesnis atstovavimas, tuo tikresnė tautos nuomonė. Tai, mielieji, neveidmainiaukime.

Yra keturi Seimo nariai - Eligijus Masiulis, Gintaras Steponavičius, Jurgis Razma ir ketvirtasis didvyris Stasys Šedbaras, ilgametis buvęs Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas. Ką jie padarė?

Povilas Urbšys jiems rodo: mielieji, 1994 m. liepos 22-ąją yra priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad niekas negali keisti referendumo, jokiomis sąlygomis jo apriboti. Jie to nematė, apsimetė ir pateikė, kad kovo 27-ąją bus priiminėjamas Seimo nutarimas kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Referendumo įstatymo 14 str. atitikties Konstitucijai. Daugmaž ieškoma kabliukų, ekspertų ar Vyriausybės išvados.

Norima sustabdyti neginčijamą, privalomą Seimui nuostatą. Visų pirma Seimas kreipsis į Konstitucinį Teismą, ir automatiškai stabdomas šitos normos galiojimas. Seimas netenka teisės skelbti bet kokio referendumo.

Pasakysiu: ponai keturi Seimo nariai, jums gresia baudžiamoji atsakomybė už teisę pasinaudoti referendumo teise. Jūs žaidžiate su baudžiamosios atsakomybės klausimais.

Kad ir kaip elgsis Seimas, bet kokio referendumo klausimas automatiškai yra stabdomas. O Konstitucinis Teismas gali nagrinėti ir mėnesį, ir du, ir trejus, ir penkerius, ir septynerius metus. Tai neapsimeskime, kad nesuprantame. Tai yra lemiamas mūšis už Tautos teisę į referendumą.

Tai yra esminis klausimas, realaus instrumento - tiesioginio tautos valdymo - susigrąžinimo klausimas. Štai ko bijo tie, kurie yra uzurpavę valdžią. Jie bijo jūsų tikros nuomonės.

V.RUBAVIČIUS: Iš visuomenės visiškai atimta politinė galia. Todėl į visuomenės nuomonę ar judėjimus galima visiškai nekreipti dėmesio. Kai valdžiai prireikia, ji gali pavaizduoti sutarimą su visuomene.

Dėl įvairių taisyklių kūrimo, kurios tarsi suvaržytų Konstitucinį Teismą. Taisyklių kūrimas yra geras dalykas, bet nereikia užmiršti, kad taisyklių taikymas remiasi ne juridiniais dalykais, o sąžiningumu.

Ir sąžiningumas, ir teisingumas yra bendro sutarimo dalykas, rodantis, kad mes esame vienos bendruomenės nariai.

Negalima sąžinės kodifikuoti. Ir negalima vidinio įsitikinimo arba sveiko proto principo kodifikuoti. Bet visos teisės ir visi teisėjai jais vadovaujasi.

Daugelis valstybių, kurios kūrė konstitucijas, labai aiškiai suvokia, kad gali būti polinkis uzurpuoti suvereno galias. Todėl visose konstitucijose įrašytas principas, kad Konstitucijos normos taikomos tiesiogiai. Kitaip tariant, interpretatoriai tos Konstitucijos normos yra ir visa teisėjų bendruomenė, ir visuomenė.

Daugelyje konstitucijų piliečiams pripažįstama teisė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą. Lietuvoje ir šitas principas negalioja. Bet negalioja ir tiesioginio Konstitucijos taikymo praktika. Jau vien tiesioginis Konstitucijos normų taikymas šiek tiek atlaisvintų ir teisėjus, ir teisėjų bendruomenę nuo Konstitucinio Teismo vykdomos uzurpavimo doktrinos.

Labai aiškiai matyti, kaip kai kurios Konstitucijos įstatymo normos po išaiškinimo sumenkėja. Jų turinys sumenkėja arba pasikeičia. Žmogus, kuris atkreiptų dėmesį arba reikalautų tiesioginio taikymo, būtų visai teisus ir būtų tas Konstitucijos gynėjas.

Pats Seimas turėtų stiprinti savo galias ir sąsajas su Tauta kaip suverenu.

Politinė visų partijų nomenklatūra yra sukaupusi gana daug galių savo rankose ir valdžios galios ji niekaip nenori atsisakyti. 100 tūkst. yra gana rimtas instrumentas. Ir valdžia supranta, kad čia bus labai svarbus precedentas, kai visuomenė ir Tauta pajunta savo galimybes ir galią kažką daryti su valdžia.

> **Kai atėjo E.Kūris ir ypač R.Urbaitis, tai pasidarė savivalės institucija**
>
> Bronislovas GENZELIS
> Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras

Jeigu dabar visuomenė ir Tauta tos galios neatgaus, tai iš esmės mūsų valstybės raida jau bus nulemta. Bus stiprinama valdžios vertikalė. Ir Konstitucinio Teismo, ir mūsų teisėkūros, teisėsaugos kilmės dokumentai labai aiškūs.

Yra sovietmečio partinės nomenklatūros mentalitetas, kuris naujomis sąlygomis labai sėkmingai išsiskleidė visu gražumu. Pagal daugelį politinės veiklos, Konstitucinio Teismo veiklos ypatumų mes esame kur kas arčiau Maskvos, nei vaizduojame. Mes vaizduojame esą arčiau Briuselio.

Z.VAIŠVILA: Kadangi prasidėjo gąsdinimai užsienio intervencijomis, nenustebsiu, jei bus mestas dar vienas argumentas prieš referendumą kaip teisės atgavimą tautai. Ypatingoji padėtis. Tada Konstitucija sako, kad galima stabdyti referendumus. Tad būkime protingi, nepasiduokime provokacijoms.

B.GENZELIS: Europos Sąjunga taip pat ignoruoja, uzurpuoja. Anksčiau buvo kalbama apie TSRS įstatymų viršenybę, o dabar - apie Europos įstatymų.

Parengė Janina PELECKIENĖ

Visa filmuota medžiaga tinklalapyje
www.suzalgiriu.lt

Mokslininkas, gydytojas, dvasininkas Jurgis Ambraziejus Pabrėža

Žemaitijos krikšto 600 metų jubiliejui renkant medžiagą apie šviesuolius kunigus, turėjusius įtakos Žemaitijos krašto švietimo raidai, mums buvo pasiūlyta ryškiomis raidėmis įrašyti Jurgį Pabrėžą. Gavome Lietuvių katalikų mokslo akademijos Romoje išleistą tėvo Viktoro Gidžiūno monografiją „Jurgis Ambraziejus Pabrėža“, kurioje išsamiai aprašytas šio iškilaus Žemaitijos dvasininko gyvenimas.

▸ **Jurgio Abraziejaus Pabrėžos biustas, remiantis žmonių pasakojimais, sukurtas Petro Kalendros 1970 m.**

Monografija, kita surinkta medžiaga liudija, kad greta garsių žemaičių žemės vyrų, tokių kaip vyskupas Motiejus Valančius, istorikas Simonas Daukantas, XIX a. savo darbais ir nuopelnais garsėjo pranciškonas tėvas Ambraziejus Jurgis Pabrėža.

Jis apibūdinamas kaip įžvalgus mokslininkas, jautriasielis gydytojas, didis savo krašto istorijos mylėtojas, minias uždegantis oratorius ir dvasininkas, kuris savo gyvenimą ir talentą paskyrė tarnauti žmonėms.

Jurgis Pabrėža gimė 1771 m., mokėsi Kretingos mokykloje, porą metų studijavo mediciną Vilniaus universitete. Grįžęs į Žemaitiją, baigė Varnių kunigų seminariją, kunigavo Šiluvoje, Tveruose, Plungėje. Nuo 1816 m. J.Pabrėža tampa pranciškonų vienuoliu tretininku ir gauna Tėvo Ambraziejaus vardą.

J.Pabrėža - pamokslininkas ir švietėjas

Tėvas Ambraziejus, būdamas vienuolyno misionieriumi, išgarsėjo sakomais pamokslais. Jiems ruošdamasis J.Pabrėža studijuodavo gyventojų papročius, būdą, elgesį ir ydas. Jo pamokslai vertinami kaip to krašto papročių pažinimo šaltinis. Įdomi J.Pabrėžos pamokslų pedagogika. Jis dažnai ragina blogį darančius vaikus griežtai, bet teisingai sudrausti, nes tėvai, kurie nemoko vaikų dorai gyventi, daro didelę žalą augančiai asmenybei. Savo pamokymus paremia Šventojo Rašto posakiu: „Kas myli savo sūnų, plaka jį dažnai, kad juo džiaugtųsi savo gale“. Tačiau vaikams suaugus tėvų griežtumas nebepadėsiąs, tada reikią laikytis šventojo Pauliaus patarimo: „Tėvai, neerzinkite savo vaikų“. Daugelyje pamokslų J.Pabrėža kalba apie šeimas, sutuoktinių pareigas, moralę.

Ištisas ciklas pamokslų skirtas žemaitiškų papročių aprašymui. „Daug dalykų įaugo į žemaičių gyvenimą, tapo neatskiriama žmonių pamaldumo dalimi“, - rašo V.Gidžiūnas monografijos skyriuje „Žemaičių papročiai Pabrėžos pamoksluose“. Garsiam pamokslininkui buvo galimybė iškelti tai, kas jų papročiuose nesiderino su krikščioniškais papročiais, o užrašyti papročiai liko vertinga medžiaga apie XIX a. pradžios žemaičių papročius.

J.Pabrėžos pamokslų klausydavo minios žmonių. Jie parašyti žemaičių tarme, parengti spaudai keli rinkiniai, apie 250 pamokslų (šiuo metu jie - Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje). Apie J.Pabrėžą kaip dvasinį vadovą, švento gyvenimo žmogų byloja paliktos dvasinio turinio knygos, o viena jų - „Pakratimai ant saužinės“, vyskupo M.Valančiaus rūpesčiu išspausdinta Prūsuose.

▸ **Paminklas Jurgiui Pabrėžai prieš Kretingos bažnyčią**

J.Pabrėža kurį laiką mokytojavo Kretingos mokykloje, iš kurios yra išėję nemažai kunigų, gydytojų, istorikų. Dėstė lotynų kalbą, gamtos mokslus, geografiją ir tikybą. Juozo Tumo-Vaižganto teigimu, Vilniaus profesoriai jam įkvėpė meilę gamtai, todėl per gamtos pamokas „... pasiėmęs lazdą ir būrį vaikų,(...) apžiūrinėdavo kiekvieną augalėlį, pradedant nuo šimtamečio medžio iki smulkiausio kimino“. Geografijai dėstyti parašė visų penkių žemynų fizinės ir politinės geografijos vadovėlį, taip pat lotynų kalbos gramatiką.

Kaip mokytojas jis ir mokė, ir auklėjo savo mylimus mokinius būti ramius, blaivius, pamaldžius, išmintingus ir dorus, kuklius ir sąžiningus. Vengti tuštybės, nereikalingo smalsumo, nesantaikos ir puikybės.

Platino žmonėse ir lietuviškas knygeles, net S.Daukantas jam siųsdavo platinti ir savo parašytų knygelių. Vyskupui M.Valančiui J.Pabrėža siuntė medžiagą rašomai „Žemaičių vyskupystei“.

Liaudies gydytojas, botanikas

J.Pabrėža parengė apie penkiasdešimt darbų botanikos tema, enciklopedinį leidinį apie gydomuosius augalus, jie buvo išleisti JAV. Jis sukūrė žemaitišką botanikos terminologiją, aprašė ligas, jų požymius, gydymą. Iki šiol žemaičiai jį atsimena ne tik kaip šventą žmogų, bet ir kaip žmonių gydytoją. Jis rašė profesoriui Volfgangui: „...dažnai lankydavau įvairius ligonius, neturinčius jokios medicininės pagalbos, o jų kančios mane labai jaudindavo, tad norėjau nors šiek tiek padėti jiems“. Iš tiesų pas jį gydytis ir patarimų plaukė žmonės iš visos Žemaitijos.

J.Tumas-Vaižgantas aprašė J.Pabrėžos gydytojavimą: „Gydė kuo ne vienomis žolelėmis. 26 numeris jo celės ir visas koridorius būdavo pakvipęs žolėmis... Kas dieną būdavę daug ligonių“. Apie J.Pabrėžos gydymo metodiką sprendžiame iš likusių jo rankraščių, pavyzdžiui, „Namų vaistinė“, „Apie slogas plaučių“, „Augalai, naudingi gydymui“ ir t.t. „Jo darbai ir veikalai grąžina žmogų į gamtą, į gyvybę ir sveikatą saugančius aruodus“, - rašoma skyriuje „Pabrėža - mokslininkas, gydytojas, pilietis“. J.Pabrėžai buvo būdinga gili artimo meilė, galima tik spėlioti, kiek ligonių gavo gydymą, kiek ašarų per gyvenimą jis nušluostė, kiek skausmų palengvino...

Pagal V.Gidžiūno monografiją „Jurgis Ambraziejus Pabrėža“ muziejuje sukauptą medžiagą parengė Plungės švietimo istorijos muziejaus vadovė Danutė ARDAVIČIENĖ, Europos paveldo dienų organizatorė Vitalina ŠIDLAUSKIENĖ

NACIONALINIŲ VERTYBIŲ APDOVANOJIMAI 2013

Padėka

„Respublikos“ žmonėms.
Vilniaus savivaldybei ir merui Artūrui Zuokui.
„Zonta International“ Vilniaus klubui - už kruopštų darbą ieškant nominantų.
Vilniaus rotušei, Jonui Jonynui, Laimai Nerkevičienei ir visam kolektyvui - už nuoširdų bendradarbiavimą.
Vilniaus Balio Dvariono dešimtmetės muzikos mokyklai ir jos direktorei Laimutei Užkuraitienei bei kolektyvų vadovams - už begalinį atsidavimą savo darbui.
„Renginių idėjoms“ ir vadovui Viliui Bagvilui - už gerą vaizdo kokybę.
Ponams Mockams - už kokybiškus spaudos darbus. Jau daug metų dovanojantiems diplomus ir kvietimus.

„Indigo gėlėms“ ir vadovei Levai Šikšnelei - už ne pirmus metus dovanojamas gėles.
Lopšeliui-darželiui „Pasakaitė“ ir direktorei Janinai Danienei - už tautinius kostiumus.
Laimai Lingytei - TV režisierei, „Zonta“ narei ir visų Nacionalinių vertybių apdovanojimo vakarų režisierei, kartu ir projekto iniciatorei.
Vakaro vedėjams: Irenai Smetonienei ir Vytautui Kardeliui.
Ir labai dėkojame:
Poniai Hanai Radzivilovičienei, „Mažosios ragainės“ direktorei, - už septintą tortą Nacionalinių vertybių apdovanojimuose.
Visiems, kurie prisidėjo prie šio renginio organizavimo!
Ačiū rašiusiems!
Ačiū dalyvavusiems!

Organizatoriai: RESPUBLIKA, ZONTA INTERNATIONAL, Vilniaus miesto savivaldybė
Rėmėjai: VILNIAUS ROTUŠĖ, MAŽOJI RAGAINĖ, indigo gėlės, RENGINIŲ IDĖJOS, MENA.LT